

Norbert Mendecki

Wpływ Deuteroizajasza i Ezechiela na Za 10,8.10

Collectanea Theologica 55/4, 17-21

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

puje 5 razy w Księdze Rodzaju i jest skierowane do różnych adresatów. Rdz 1, 22 (P — źródło kapłańskie) jest rozkazem Bożym skierowanym do zwierząt¹⁴, Rdz 1, 28 (P) skierowanym do ludzi¹⁵. Po potopie Bóg nakazał zwierzętom: „Bądźcie płodne i mnożcie się, i napełniajcie ziemię”. W Rdz 9, 1. 7 (P) nakaz ten skierowany jest do Noego i jego synów¹⁶. Obietnica ta zostaje zaktualizowana podczas pobytu Izraelitów w Egipcie (Wj 1, 7 — P)¹⁷. W Księdze Jeremiasza występuje to wyrażenie dwa razy: Jr 3, 16 i 23, 3. Obydwa wiersze są przez wielu biblistów uważane jako nie-jeremiaszowe¹⁸. Do kapłańskiego przedstawienia idei rozmnażania z Księgi Rodzaju i z Księgi Wyjścia sięga Ez 36, 10. 11 opisując nową epokę po powrocie do ziemi izraelskiej. „Płodność” dotyczy u niego nie tylko ludzi i zwierząt, jak w Księdze Rodzaju i Wyjścia, ale także ziarna, drzewa i owoce będą się pomnażać (Ez 36, 29.30). Ez 36, 29.30 powstał w szkole proroka¹⁹. Czy Ez 36, 10.11 pochodzi też ze szkoły proroka, jest rzeczą wątpliwą. Walther Zimmerli zostawia sprawę otwartą²⁰. Chociaż w naszym tekście mamy tylko drugą część formuły ze źródła kapłańskiego: „i mają się pomnażać”, przez to rozumie się „i mają być płodne”. Rozmnażanie jest skutkiem płodności.

W. 10 mówi o wprowadzeniu do ziemi izraelskiej. Z tematem tym spotykamy się u Jeremiasza w 12, 15²¹; 16, 15²²; 24, 6²³; 28, 4.6²⁴; 29, 10.14²⁵; 30, 3²⁶; 32, 37²⁷; 42, 12²⁸. Wszystkie te wymie-

¹⁴ O. H. Steck, *Der Schöpfungsbericht der Priesterschrift. Studien zur literarkritischen und überlieferungsgeschichtlichen Problematik von Genesis 1, 1—2, 4a*, Göttingen 1975, 55, 128.

¹⁵ O. H. Steck, *dz. cyt.*, 145—147.

¹⁶ C. Westermann, *Genesis 1—11*, Darmstadt 1972, 88—91.

¹⁷ F. Michaëli, *Le Livre de l'Exode*, Neuchâtel 1974, 28—29.

¹⁸ S. Böhmer, *dz. cyt.*, 38; W. Rudolph, *Jeremia*, Tübingen³ 1964, 27; W. Thiel, *Die deuteronomistische Redaktion von Jeremia 1—25*, Neukirchen-Vluyn 1973, 93.

¹⁹ W. Zimmerli, *dz. cyt.*, 874.

²⁰ W. Zimmerli, *dz. cyt.*, 860.

²¹ Jr 12—14—17 nie pochodzi od proroka Jeremiasza, S. Böhmer, *dz. cyt.*, 42.

²² Jr 16, 14—15=Jr 23, 7—8 jest późniejszego pochodzenia, W. Rudolph, *Jeremia*, *dz. cyt.*, 112; S. Böhmer, *dz. cyt.*, 37.

²³ Przeciwno autentyczności Jr 24, 6 opowiada się S. Böhmer, *dz. cyt.*, 32.

²⁴ Jr 28, 4. 5 należy do opowiadania Barucha, A. Weiser, *Das Buch Jeremia*, Göttingen⁶ 1969, 244.

²⁵ Jr 29, 10—14 pochodzi z okresu niewoli babilońskiej, S. Böhmer, *dz. cyt.*, 33—34.

²⁶ Jr 30, 1—4 pochodzi od Deuteronomisty, S. Böhmer, *dz. cyt.*, 49.

²⁷ Jr 32, 36—41 datuje się na okres niewoli babilońskiej, S. Böhmer, *dz. cyt.*, 43.

²⁸ Jr 42, 12 należy do opowiadania Barucha A. Weiser, *dz. cyt.*, 360.

nione miejsca nie pochodzą od proroka Jeremiasza, lecz z późniejszego okresu. Wprowadzenie do ojczyzny, wyrażone czasownikiem *bo' Hi* znajdujemy często w Księdze Ezechiela (por. Ez 20, 26.42; 34, 13; 36, 24; 37, 12.21; 39,2; 40, 2 i inne). Na uwagę zasługuje tekst Ez 34, 11—16, w którym występują czasowniki *bo' Hi* i *szub Hi*. Tekst ten mógł wpłynąć na redaktora Księgi Jeremiasza w użyciu czasownika *szub Hi*. Według wszelkiego prawdopodobieństwa również samo pojęcie wprowadzenia do ziemi izraelskiej przejął Jeremiaszowy redaktor²⁹. Nasz tekst zależny jest pod względem języka zarówno od szkoły Ezechiela, jak i od późniejszej warstwy Księgi Jeremiasza. Przede wszystkim sufiskoniugacja czasownika *szub Hi* należy do stylu pisarskiego redaktora Księgi Jeremiasza. Inne teksty w Księdze Zachariasza (9, 12 i 10, 6), traktujące o powrocie z diaspory należą do późniejszej warstwy księgi, datowane na drugą połowę IV wieku przed n. Chr.³⁰

Wprowadzenie narodu do ojczyzny ma nastąpić z Egiptu i Assur³¹. O tym mówi także Iz 11, 11. Tutaj znajdują się nawet nazwy krajów, z których dokona się zebranie³². Choć trudno rozstrzygnąć, który tekst jest pierwotny³³, bez wątplenia obydwie „uległy” pisarskiemu stylowi Deuteroizajasza. U Iz 43, 5—6 zebranie ma miejsce ze wszystkich zakątków ziemi, u Iz 49, 12 z północy, zachodu i z kraju Sewenim, przez co rozumie się południowy Egipt³⁴. Na uwagę zasługuje fakt, że w Ezechielowych tekstach, traktujących o zebraniu rozproszonego narodu, nie mamy wymienionego kraju ani stron świata, z której dokonuje się zebranie. Motyw wprowadzenia do ojczyzny spotykamy często w okresie niewoli babilońskiej³⁵ u Deuteroizajasza, Tritoizajasza i Ezechiela³⁶. Deuteroizajasz i Tritoizajasz mówią ogólnie o wpro-

²⁹ Por. N. Mendekci, *Pochodzenie Jr 23, 3 z kręgów proroka Ezechiela?*, CT (1983) z. 3, 37—42, szczeg. 40—41.

³⁰ T. Robinson — F. Horst, dz. cyt., 213—214, 248, 250.

³¹ „Assur i Egipt” — za tymi nazwami kryje się królestwo Seleucydów i Ptolomaidów z III w. przed n.Chr., por. F. J. Stendebach, *Prophetie und Tempel. Die Bücher Haggai—Sacharja—Maleachi—Joel*, Stuttgart 1977, 51.

³² Por.: „...z Asyrii i z Egiptu, z Patros i z Kusz, z Elamu i Szinear, z Chamat i z wysp na morzu” (Iz 11, 11).

³³ H. Wildberger, *Jesaja, 1. Jesaja 1—12*, Neukirchen-Vluyn, 1972, 466 uważa, że Iz 11, 11—16 wcześniejszy jest aniżeli Deuterozachariasz (Z 9, 14).

³⁴ C. Westermann, *Das Buch Jesaja. Kapitel 40—66*, Göttingen 1970, 175.

³⁵ Por. Iz 43, 5—6; 60, 9; Ez 20, 29. 35. 37. 42; 34, 13; 36, 24; 37, 12. 21; 39, 2; 40, 2, 17 i inne.

³⁶ Jr 23, 8; 25, 9; 31, 8 nie pochodzą od proroka Jeremiasza, S. Böhm, dz. cyt., 37 i 56.

wadzeniu, bez użycia rzeczownika „ziemia”, w porównaniu z Ezechielem, który używa zawsze *bo' Hi* w powiązaniu z „ziemią”³⁷.

Jahwe przyprawdza rozproszonych do Gileadu i do Libanu. Z Gileadu dokonana się pierwsza deportacja³⁸. Według Jr 50, 19³⁹; Mi 7, 14⁴⁰; Ps 60, 9 = Ps 108, 9⁴¹ ma Gilead w okresie zbawczym (mesjańskim) znów wrócić do wspólnoty izraelskiej. Podobne obietnice odnoszą się do Libanu u Iz 35, 2; 60, 13 i inne. Jak już wyżej wspomniano, powiązanie pomiędzy *bo' Hi* a *'eret* względnie *'adama* jest typowe dla Ezechiela, tak że musimy stwierdzić w naszym tekście pewną zależność językową od Ezechiela.

Ostatnie sformułowanie w w. 10 „aż miejsca dla nich nie starczy” wyraża wielkość zebrania. Podobne sformułowanie mamy u Jr 31, 8, gdzie wyraźnie powiedziane jest, że wielka wspólnota wraca z powrotem⁴². Mi 2, 12 mówi o wrzawie wielkiej ilości ludzi, wyrażając tą samą myśl⁴³. Wielkość zebrania opiewa przede wszystkim Deuteroizajasz w Iz 49, 18—23. Także w naszym tekście mało jest miejsca dla zebranych.

Podsumowując powyższą analizę, trzeba stwierdzić, że autor obietnicy Za 10, 8.10 przejął w w. 8 Deuteroizajaszową tradycję z prefiksconiugacją czasownika *qabbatz* Pi i czasownika *pada* Q, uzupełniając ją o dwa elementy: o Izajaszowy charakter zebrania z *szaraq* Q i o Ezechielowy motyw płodności po powrocie do ojczyzny z *raba* Q.

W. 10 bliski jest tradycji Ezechielowej z paralelnymi czasownikami *szub* Hi — *qabbatz* Pi i z *bo' Hi*. Do tego należy dodać, podobnie jak u Iz 11, 11, obydwaj kraje Egipt i Assur oraz Gilead i Liban. Wielkość zebrania, dla którego nawet braknie miejsca, wskazuje na Iz 49, 18—23.

Zebranie rozproszonego narodu dokonuje się poprzez Jahwe. Obraz „gwizdania” Bożego wyraża tu, na sposób ludzki, z jednej strony wypełnienie własnej woli przez Jahwe, z drugiej podkreśla wielkość zebrania. W. 8 mówi początkowo ogólnie o zebraniu, podczas gdy w. 10 przynosi szczegóły, mianowicie, po dokonaniu zebrania dokona się wielkie pomnożenie narodu. W porównaniu z w. 8, w. 10 wymienia dwa kraje, z których odbędzie się zebra-

³⁷ Por. Ez 20, 42; 37, 21 i inne.

³⁸ Por. 4 Krl 15, 29, Y. Aharoni, *Gilead*, w: *Encyclopaedia Judaica*, VII, Jerusalem 1971, 569—571, szczeg. 571.

³⁹ Jr 50, 19 wymienia jeszcze Karmel, Baszan i Efraim.

⁴⁰ Mi 7, 14 mówi tylko o Baszanie i Gileadzie.

⁴¹ Ps 60, 9 = Ps 108, 9—10 wymienia oprócz Gileadu jeszcze Manasse, Efraim, Juda, Moab, Edom i Filistee.

⁴² Por.: „w ogromnej gromadzie tu wróca” (Iz 31, 8).

⁴³ Por. N. Mendekki, *Problem zależności literackiej Mi 2, 12, RBL 35* (1982) 431—434, szczeg. 433.

nie: Egipt i Assur, przez co rozumie się dwie potęgi: królestwo Seleukidów i Ptolomaidów. Jahwe przeprowadzi wygnańców do Gileadu i Libanu. Jeśli tutaj wymienia się te kraje, jakie w okresie monarchii Dawidowo-Salomonowej leżały na krańcach państwa, świadczy to o tym, że celem owego przedstawienia jest ukazywanie wielkości dokonującego się zebrania. Wymienienie Gileadu i Libanu jest dopiero zrozumiałe w świetle w. 8, gdzie mowa jest o pomnożeniu narodu w ojczyźnie. Według w. 10 działalność Jahwe jako „zbieracza” postępuje ciągle naprzód — przynosi on nowe zastępy wygnańców do ojczyzny. Ponieważ środkowa część ojczyzny jest już zapełniona, Jahwe zmuszony jest zaludnić ludźmi końce państwa, a więc Liban i Gilead. Ostatnie zdanie w w. 10 podkreśla wielki zasięg zebrania — aż w ojczyźnie zabraknie miejsca. Wzrost narodu w ojczyźnie wskazuje na Mi 4, 6—7, a wielkość zebrania na Mi 2, 12. Wobec powyższego należy przyjąć, że obydwie teksty z Księgi Micheasza występują w Za 10, 8.10. Temat pomnożenia narodu spotykamy też u Jr 23, 3, a wielkość zebrania u Jr 31, 8. Brak miejsca w ojczyźnie izraelskiej zapożyczony jest od Iz 49, 18—23.

DEUTEROJESAJANISCHER UND EZECHIELISCHER EINFLUSS AUF Sach 10, 8. 10

Der Verfasser der Verheißung Sach 10, 8. 10 hat in V. 8 die deuterojesajanische Tradition mit Präfixkonjugation von *qabbatz* Pi und das Verb *pada* Q übernommen und um zwei Elemente ergänzt (um die jesajanische Art der Sammlung mit *scharaq* Q und um das Motiv der Fruchtbarkeit nach der Rückkehr in das Land mit *raba* Q, das bei Ezechiel beheimatet ist). V. 10 steht der Tradition Ezechiels mit dem Wortpaar *schub* Hi — *qabbatz* Pi und mit *bo'* Hi näher. Dazu kommen noch wie in Jes 11, 11 die beiden Länder Ägypten und Assur sowie Gilead und Libanon. Die beschriebene Größe der Sammlung, die so umfassend ist, daß es an Platz mangelt, erinnert an Jes 49, 18—23.

Die Sammlung des zerstreuten Volkes geschieht durch Jahwe. Das Bild des „Pfeifens” Jahwes will einerseits in menschlicher Weise vom Durchsetzen des Willen Gottes sprechen. Andererseits wird mit diesem Bild die Größe der Sammlung angedeutet, die die beiden Verse durchzieht. V. 8 spricht vorerst nur allgemein von der Sammlung, während V. 10 dann die Einzelheiten bringt. Nach der Sammlung wird ein großes Anwachsen des Volkes angenommen.

Im Unterschied zu V. 8 nennt V. 10 zwei Länder, aus denen die Sammlung zustande kommt: Ägypten und Assur. Diese beiden Großmächte stehen für das seleukidische und ptolomäische Reich. Jahwe bringt die Erlösten ins Land Gilead und Libanon. Wenn diese beiden Länder, die zur Zeit der Davidsmonarchie Randgebiete Israels darstellten, genannt werden, so nur zu dem Zweck, um mit dieser Bemerkung die Größe des Geschehens zu betonen. Die Nennung von Gilead und Libanon erhält erst im Zusammenhang mit V. 8 ihre Sinnspitze. Dort wird von der Vermehrung des Volkes in der Heimat gesprochen. Nach V. 10 geht die Tätigkeit Jahwes als „Sammler” aber ununterbrochen weiter, indem er immer neue Mengen von Exulanten in die Heimat bringt. Weil die Mitte des Landes bereits „voll” ist, ist er jetzt gezwungen, die Randgebiete des Landes, also Libanon und Gilead mit Menschen zu

bevölkern. Der letzte Satz unterstreicht den außerordentlichen Umfang der Sammlung — es mangelt sogar in diesem großen Reich an Platz. Das Gedeihen des Volkes in der Heimat erinnert an Mi 4, 6—7 und die Größe der Sammlung an Mi 2, 12. So besehen kann man sagen, daß beide Texte des Buches Micha in Sach 10, 8. 10 ihrem Anliegen nach vertreten sind. Das Thema von der Vermehrung des Volkes kommt außerdem in Jer 23, 3 vor und die Größe der Sammlung wird in Jer 31, 8 unterstrichen. Der Mangel an Platz im israelitischen Reich geht auf Jes 49, 18—23 zurück.